

Jolanta Szarlej

Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej
jszarlej@ath.bielsko.pl
ORCID: 0000-0002-1529-0886

Jesteśmy tylko „mięsem”¹?

[O. Tomasz Maria Dąbek, „Ciało [...] jest [...] dla Pana, a Pan dla ciała” (1 Kor 6, 13). *Biblijne podstawy teologii ludzkiego ciała*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, Kraków 2019, ss. 267.]

Książka „Ciało [...] jest [...] dla Pana, a Pan dla ciała” (1 Kor 6, 13). *Biblijne podstawy teologii ludzkiego ciała* to kolejny owoc wieloletniej pracy naukowej Ojca Profesora Tomasza Marii Dąbka – Autora siedmiu wcześniejszych tomów z serii *Biblijne Wezwania do Rozwijania Kultury*. Po analizie biblijnych pojęć takich, jak: MILCZENIE, TOLERANCJA, PRACA, GODNOŚĆ KOBIETY, SPRAWIEDLIWOŚĆ – UCZCIWOŚĆ – PRZY-ZWOITOŚĆ, NAŚLADOWANIE BOGA I CHRYSYUSA, POKÓJ Autor w kolejnym dziele sięga do staro- i nowotestamentowych tekstów ukazujących biblijną teologię CIAŁA. Bez cienia wątpliwości Autor porusza temat niezwykle istotny dla współczesnych ludzi i dramatycznie aktualny w świe-

---

¹ Hebrajski rzeczownik określający materialny, fizyczny wymiar ciała ludzkiego (także zwierzęcego) בָּשָׂר *bāšār* oznacza dosłownie ‘skóra, ciało, mięso, pożywienie’, por. L. Koehler, W. Baumgartner, J.J. Stamm, *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski*, Warszawa 2008, t. 1, s. 155. Szczegółowo omawiam problem w monografii pt. *Językowy obraz człowieka w profetycznych księgach Starego Testamentu*, Bielsko-Biała 2013 oraz w artykule *The Linguistic Picture of Man and Woman in the Old Testament Prophetic Books* [Językowy obraz kobiety i mężczyzny w starotestamentowych księgach profetycznych], „Świat i Słowo” 2020, nr 34, s. 357–376.

cie, w którym postęp, szybki i fascynujący, rodzi ułudę samowystarczalności człowieka i jest źródłem fałszywego poczucia siły.

Z jednej strony „poznanie ludzkiego organizmu, rozwój medycyny, odkrycie wielu nowych leków, usprawnienie technik operacyjnych pozwoliło radykalnie wydłużyć czas ludzkiego życia i umożliwiło funkcjonowanie osobom chorym i niepełnosprawnym”², z drugiej zaś doprowadziło do uznania ludzkich organów za transplanty i implanty, a więc towar, swoiste – jak to ujmuje Anna Litwińczuk w książce *Ciało człowieka w kulturze. Przegląd zagadnień – „części zamienne”*, w efekcie czego doszło do „rozbicia integralności osoby”³.

Z jednej strony dogłębne naukowe poznanie ziemi, oceanów, kosmosu, panowanie nad wieloma naturalnymi zjawiskami świata rodzi poczucie siły, miraż władania rzeczywistością⁴ oraz złudne przeświadczenie o pełnej niezależności, z drugiej strony „liczba zabójstw i samobójstw, liczba depresji i chorób psychicznych, rozwój chorób autoagresywnych uwarunkowanych stresem, liczba nałogów i dewiacji dość wyraźnie burzy ten idylliczny wizerunek człowieka [...]”⁵ – pana stworzenia.

Jeśli dodać do tej diagnozy dwudziestowieczne koncepcje ciała industrialnego (np. ciała robotnika czy żołnierza) ujmowanego w kategoriach wydajności, produktywności⁶ oraz ciała hedonistycznego poddanego niestannej presji „globalnej kultury konsumpcyjnej”⁷, okaże się, że zagrożenie uprzedmiotowieniem człowieka jest najzupełniej realne. Wszystkie wymienione okoliczności każą powracać do elementarnych pytań o naturę człowieka w relacji do świata, Boga i drugiego człowieka. Odpowiedzi poszukiwać można między innymi w dziele fundamentalnym dla cywilizacji Zachodu – w *Biblii*, a publikacja o. Tomasza Dąbka OSB znacząco to zadanie ułatwia.

² J. Szarlej, *Małżeństwo-monogamia-dziewictwo – zmierzch idei?*, [w:] *Zmierzch*, red. E. Gajewska, A. Matuszek, B. Tomalak, Wydawnictwo Naukowe Akademii Techniczno-Humanistycznej, Bielsko-Biała 2014, s. 232–233.

³ A. Litwińczuk, *Ciało człowieka w kulturze. Przegląd zagadnień*, [w:] *Ciało i duch w języku i w kulturze*, red. M. Łaszkiwicz, S. Niebrzegowska-Bartmińska, S. Wasiuta, Lublin 2012, s. 18.

⁴ Warto dodać – poczucie najzupełniej złudne. Por. opinię Andrzeja Abdank-Kozubskiego wyrażoną w artykule pt. *Wokół Johna Palkinghorne’a koncepcji nauki*, [w:] *Człowiek w czasie i przestrzeni. Księga pamiątkowa z okazji 70 rocznicy urodzin Księdza Profesora Bernarda Hałaczka*, red. J. Tomczyk, A. Abdank-Kozubski, Warszawa 2006, s. 19: „Zarówno indeterminizm w nauce, jak i poddanie w wątpliwość przez Kuhna i Feyerabenda relacji nauki do prawdy przyczyniły się do pojawienia się przekonania o niewystarczalności samych tylko nauk przyrodniczych w tworzeniu opisu świata”.

⁵ J. Szarlej, *Małżeństwo-monogamia-dziewictwo...*, s. 233.

⁶ A. Litwińczuk, *Ciało człowieka w kulturze...*, s. 17–18.

⁷ Tamże.

Książkę rozpoczyna zwięzłe wprowadzenie, które w syntetycznej formie prezentuje główne tezy całego opracowania, szkicuje główne tematy i problemy analizowane szczegółowo w poszczególnych rozdziałach tomu. Już na początku tomu Autor jednoznacznie podkreśla różnice między dwiema antycznymi koncepcjami człowieka: grecką oraz semicką. Dualizm pierwiastków cielesnego i duchowego jest silnie zakorzeniony w naszej kulturze, mało tego – ujmowany często jako źródło konfliktu determinującego decyzje i postępowanie człowieka, dlatego słuszne jest przełamanie tego schematu przez szczegółową charakterystykę semickiej koncepcji osoby ludzkiej. Cenne jest podkreślenie prawdy, że w antropologii *Starego Testamentu* człowiek jest istotą, która nie tyle składa się z ciała i z duszy, ile jest ciałem i duszą, a elementy budujące osobę są traktowane jako nierozdzielne, wyrażają człowieka, który jest jednością psychofizyczną. Terminy hebrajskie (*bāšār, népēš, rūḥ*)⁸ i greckie (*sarx, sōma, psyché, pneuma*), określające przejawy istnienia człowieka, zostały w tym miejscu precyzyjnie omówione i poparte odniesieniami do perykop biblijnych. Szczegółowego omówienia doczekało się w tym miejscu także pojęcie serca (*lēb, lēbāb*) pojmowanego przez starożytnych Semitów jako centrum osobowego życia człowieka.

W książce Ojca Profesora Tomasza Dąbka po wprowadzeniu oraz wykazie skrótów umieszczona została niezwykle bogata bibliografia, w której odnotowano zarówno polskie, jak i zagraniczne opracowania biblistyczne. Są wśród nich ogólne komentarze do *Starego* i *Nowego Testamentu*, ale również liczne prace szczegółowe poświęcone problematyce ciała. Liczne przypisy odsyłają uwagę odbiorcy do szczegółowego omówienia poruszanych kwestii, co budzi uznanie dla wiedzy i rzetelności badacza, a także zaufanie do stawianych w książce tez.

Zasadnicza treść książki została ujęta w dwóch częściach: pierwsza została poświęcona refleksji nad ludzkim ciałem w *Starym Testamencie*, w drugiej Autor bada problem ciała, sięgając do tekstów nowotestamentowych. Ten klarowny układ stanowi powtórzenie rozwiązania przyjętego w poprzednich tomach serii. Wewnętrzny podział „dyktują” biblijne teksty odsłaniające kolejne aspekty badanego zjawiska.

⁸ Przyjmuję zasady transliteracji tekstów hebrajskich za: *Transliterated BAS Hebrew Old Testament 2001*, [w:] *The BibleWorks Program*, wersja 5,0.

W rozdziale pierwszym *Ciało jako dobre stworzenie Boże* Autor przypomina fundamentalną biblijną prawdę o jedności człowieka złożonego z pierwiastków materialnych i duchowych. Z całą mocą podkreśla również, iż cały człowiek jako stworzenie jest określony jako dobry. Z tego pozytywnego wartościowania element cielesny nie jest w żaden sposób wyłączony, a nobilitująca formuła stworzenia „na obraz i podobieństwo Boże” ogarnia także ciało kobiety i mężczyzny oraz wymiar płciowy ich jestestwa.

Rozdział drugi *Małżeństwo i pokrewieństwo jako wspólnota ciała* eksponuje wartości, których obraz we współczesnej kulturze jest mocno zafałszowany. Współczesny człowiek nie zna zależności plemiennej, nie zna świata, w którym podporządkowanie grupie warunkuje jego przetrwanie. Może doskonale funkcjonować jako indywiduum i znaleźć wiele argumentów przemawiających za wygodą „solowego” życia. Odsłonięcie biblijnych fundamentów pojmowania wspólnoty rodzinnej i małżeńskiej jest bezcenne, bo ukazuje istotną prawdę, że na poziomie osobowym i duchowym człowiek nie może osiągnąć dojrzałości bez relacji z innymi ludźmi, bez wspólnoty.

Rozdział trzeci *Ciało jako określenie całego człowieka lub części jego natury* dokumentuje w sposób niezwykle bogaty biblijny zwyczaj określania człowieka jako ciała, ewentualnie fizycznego aspektu jego istnienia, który dopełnia życie wewnętrzne, duchowe określane jako duch lub serce. Przegląd perykop biblijnych odsłania niuanse w starotestamentowym pojmowaniu ludzkiego istnienia, jego kruchości i śmiertelności, skłonności do upadku. Pozwala dostrzec także fakt, że pojęcie ciała odnosić się może do zwierząt, a nawet całości stworzenia.

W rozdziale następnym pt. *Teksty biblijne o cechach ludzkiego ciała* przedmiotem analizy jest ciało jako istotna część natury człowieka. Zgromadzone licznie argumenty odsłaniają kulturowy obraz ciała stanowiący odwzorowanie sposobu myślenia autorów biblijnych charakterystyczny dla czasu, w którym żyli. To problem chętnie podejmowany przez współczesnych badaczy⁹. W ujęciu Autora książki scharakteryzowane zostały takie aspekty fizyczności człowieka, jak: piękno ludzkiego ciała, uroda kobiet, ozdabianie ciała (także w aspekcie moralnym – próżności w przesadnym jego upiększaniu), płodność, fizyczna ciężyzna mężczyzn, sprawność

⁹ Por. artykuły Katarzyny Kozery „*Israelici pozbyli się swych ozdób od czasu góry Horeb*” (Wj 33, 6) – *starotestamentalne sposoby ozdabiania ciała* oraz Małgorzaty Piotrowskiej-Dańkowskiej „*O jak piękna jesteś, jakże wdzięczna, umiłowana, pełna rozkoszy!*” (Pnp 7, 7). *Od estetyki do ontologii. Symbolika Pnp 7, 1–6*, [w:] *Symbolika ciała w Starym Testamencie*, red. A. Kuśmirek, Warszawa 2016, s. 249–291.

żołnierzy, starość i niesprawność ciała, kalectwo. Cennym uzupełnieniem tej refleksji jest przytoczenie symbolicznego opisu Jerozolimy, której losy związane z historią duchową narodu wybranego opisane zostały w kategoriach miłosiernego traktowania ciała osoby otoczonej opieką i umiłowanej.

Dwa kolejne rozdziały: *Ludzkie ciało jako narzędzie czynów dobrych* i *Ludzkie ciało jako narzędzie czynów złych* wyrastają z wcześniej podanej zasady, iż ciało jako byt stworzony jest oceniony przez Stwórcę jako dobry, domaga się zatem od człowieka należącego traktowania – z troską o jego kondycję, z szacunkiem i skromnością. Autor przypomina znaczenie praktyk pokutnych i postu dla zdrowia ciała i duchowej sprawności całego człowieka, ale także zgubne skutki nierządu, pijaństwa, łakomstwa. Zgromadzone teksty biblijne przywołują przykłady działania fizycznego zmierzającego ku dobru przez pracę lub walkę w obronie narodu, ale nie szczczędzą też prawdy o czynieniu zła przemocą. O wykorzystaniu możliwości ciała stworzonego przez Boga decyduje człowiek jako istota wolna i przed Bogiem zda sprawę z wykorzystania tego potencjału.

Właściwe wykorzystanie ciała jest istotne nie tylko w perspektywie eschatologicznej, ale warunkuje uzyskanie Bożego błogosławieństwa już w ziemskim życiu, czego wyrazem jest doczesna pomyślność jednostki, rodziny i całego narodu. W rozdziale *Doczesna pomyślność rozumiana jako owoc Bożej opieki* obrazują tę prawdę licznie zgromadzone przykłady troski Stwórcy nie tylko o życie duchowe człowieka, ale również jego szczęście osobiste, rodzinne i społeczne.

Szacunek dla ciał zmarłych ludzi to tytuł rozdziału, w którym przypomniane zostały praktyki funeralne stosowane w czasach biblijnych oraz dawny zwyczaj wartościowania ludzkiego życia przez pryzmat jego zwiędnięcia, czyli rodzaju śmierci. Biblijna idea spokojnej śmierci oraz godnego pochówku wyznacza paradygmat myślenia o schyłku ludzkiego życia w cywilizacji łaćńskiej. Jest niewątpliwie warta przypomnienia, skoro współcześnie bywa negowana i zastępowana praktykami sprzecznymi z tradycją wyrosłą z wiary w życie wieczne człowieka oraz w przyszłe zmartwychwstanie ludzkiego ciała.

Ostatni rozdział pierwszej części *Kształtowanie się wiary w zmartwychwstanie jako odzyskanie ciała* charakteryzuje powolny proces kształtowania się starotestamentowych poglądów na temat życia pośmiertnego człowieka. Idea przyszedłego zmartwychwstania cielesnego ludzi odgrywa w tym

procesie ważną rolę, po raz kolejny dowodząc dużego znaczenia ciała w tradycji biblijnej.

Zgodnie z wymową tekstów biblijnych osoba Syna Bożego, Jego działalność i nauczanie są silnie wyeksponowane w drugiej części książki. Objętością nie różni się ona od części pierwszej, co przy nieporównywalnie mniejszych rozmiarach *Nowego Testamentu* w praktyce oznacza znacznie bardziej szczegółową analizę perykop biblijnych. Rozpoczyna ją rozdział *Podkreślanie rzeczywistości wcielenia w Pismach Janowych oraz innych tekstach apostoelskich* – co jest trafną decyzją Autora, bo w sposób czytelny przenosi refleksję o ciele człowieka z płaszczyzny naturalnej na poziom nadprzyrodzony. Kolejne podrozdziały drugiej części opracowania traktują o cielesności właśnie z perspektywy nadprzyrodzonej.

Tajemnica Wcielenia Syna Bożego, a więc przyjęcie przez Drugą Osobę Boską ludzkiej natury z jej nieodłącznym elementem – ciałem, zmienia w sposób rewolucyjny spojrzenie na godność cielesnego wymiaru ludzkiej egzystencji i wyznacza całkowicie nowe standardy w pojmowaniu i traktowaniu ciała. Standardy te to jeden z fundamentów cywilizacji łacińskiej Zachodu, osadzonych – co godne przypomnienia i podkreślenia – w tradycji chrześcijańskiej.

Kolejne podrozdziały części drugiej poświęcone zostały szczegółowemu omówieniu najgłębszych prawd wiary chrześcijańskiej: Syn Boży przez ofiarowanie swego człowieczeństwa za grzechy wszystkich ludzi czyni swoje ciało narzędziem zbawienia zaplanowanego przez Ojca. Ofiara ta uobecnia się w czasie każdej Eucharystii pod postaciami chleba i wina, które jako Ciało i Krew Chrystusa są pokarmem dla chrześcijan dążących do zbawienia. To moment szczególnego wywyższenia ludzkiego ciała wraz z całą stworzoną materią. Widocznym znakiem obecności Jezusa w świecie jest Jego Kościół pojmowany jako mistyczna budowla wzniesiona przez Chrystusa. Skomplikowana silna więź między Chrystusem a jego wyznawcami jest wyrażana w *Biblii* za pomocą obrazu harmonijnie działającego organizmu, którego głową jest Jezus, a członkami – ludzie ochrzczeni.

Z perspektywy tajemnicy Wcielenia, Ofiary, Odkupienia, obecności Chrystusa w Eucharystii i Kościele ciało ludzkie domaga się całkowicie nowego rozumienia, interpretacji i traktowania. Cenne jest klarowne, a zarazem szczegółowe przedstawienie współczesnemu odbiorcy nauczania Jezusa i Apostołów na ten temat, podobnie jak interpretacja zjawiska napięcia, jakie istnieje w relacji pierwiastka materialnego i duchowego w człowieku.

Rysem charakterystycznym współczesnej kultury jest silna koncentracja uwagi na życiu doczesnym, które pragnie się przedłużyć choćby w nieskończoność wszelkimi dostępnymi środkami. Próby zakwestionowania choroby, kalectwa, zależności od innych, wreszcie – śmierci wymagają ogromnych nakładów oraz pochłaniają wiele ludzkiej energii. Biblijna odpowiedź na kres ziemskiego życia jest całkowicie odmienna i jakże piękna, budząca nadzieję – jej szczegółowa prezentacja w dwóch ostatnich podrozdziałach książki (*Nauka św. Pawła o zmartwychwstaniu ciała oraz Nowe niebo i nowa ziemia. Zapowiedzi przemienienia całego stworzenia*) jest bardzo cenna. Cytowane w pracy słowa z *Pierwszego Listu do Koryntian*: „Jeżeli tylko w tym życiu w Chrystusie nadzieję pokładamy, jesteśmy bardziej od wszystkich ludzi godni politowania” (1 Kor 15, 19) warto byłoby podać do rozważenia każdemu współczesnemu człowiekowi. Idea zmartwychwstania ciała na wzór Zmartwychwstania Chrystusa jest źródłem wielkiej nadziei. Dzięki ofierze i Zmartwychwstaniu Jezusa – jak podkreśla Autor – „[t]o, co jest niezniszczalne, chwalebne, mocne i duchowe zastąpi to, co było niszczone, niechwalebne, słabe i zmysłowe” (s. 217). Jezus, który sam o sobie powiedział, że jest Drogą, Prawdą i Życiem, wytyczył człowiekowi drogę pewną, aby krocząc po Jego śladach, dotarł do zjednoczenia z Bogiem i szczęścia wiecznego w niebie.

Monografia o. Tomasza Marii Dąbka „*Ciało [...] jest [...] dla Pana, a Pan dla ciała*” (1 Kor 6, 13). *Biblijne podstawy teologii ludzkiego ciała* ma charakter syntetyczny, zwłaszcza w części pierwszej poświęconej *Staremu Testamentowi*. Ponownie – tak jak w wielu innych tomach serii, np. w tomie poprzednim – nie mamy do czynienia z regularnym szczegółowym wykładem (który wymagałby dzieła wielotomowego – J.S.), ale z opartym na analizie ogromnego materiału biblijnego uporządkowaniem podstawowych zagadnień dotyczących pojmowania ciała i cielesności w *Biblii*. Interpretacja zjawisk związanych z ciałem ujawnia się w rozczłonkowaniu materiału biblijnego. Jego rozłożenie i systematyzacja pozwala odczytać autorską interpretację nauczania biblijnego na temat ciała. Zwięzłe, celne komentarze Autora ukierunkowują analizę perykop biblijnych. Pełniejsze omówienie problematyki ciała spotykamy w drugiej części opracowania poświęconej *Nowemu Testamentowi*, bo to on właśnie rewolucjonizuje pojmowanie ciała w kulturze europejskiej. Opracowanie należy uznać za pewny i bezcenny przewodnik w wędrówce po bogactwie treści *Starego i Nowego Testamentu* dla badaczy i wszystkich spragnionych lektury Księgi Książ.

Niebagatelne znaczenie w pozytywnej ocenie monografii ma aktualność podjętej problematyki. Za bardzo cenne uznają odniesienia do hebrajskich i greckich terminów objaśniających koncepcję ciała w tradycji semickiej, istotnej dla interpretacji samej *Biblii*, ale także wielu zjawisk kultury europejskiej na jej wartościach ufundowanych. Zaprezentowane w książce analizy mogą stanowić podstawę do dalszych naukowych poszukiwań, chociażby językoznawczych, semantycznych, kulturoznawczych czy pedagogicznych. Praca jest bez wątpienia pozycją cenną wśród osiągnięć współczesnej polskiej biblistyki.

Are we merely “meat”?

The book “*The Body [...] is [...] for the Lord, and the Lord for the Body*” (1 Cor 6, 13). *Biblical Foundations for the Theology of the Human Body* by father prof. Tomasz Maria Dąbek OSB touches on a subject that is extremely significant for contemporary people and dramatically current in a world where, on the one hand, medical progress and inventing many new medicines have allowed us to radically prolong human life expectancy and facilitate social activation of sick and handicapped persons, while on the other hand led to considering human organs as transplants and implants, “spare parts” of sorts (A. Litwińczuk, *Ciało człowieka w kulturze. Przegląd zagadnień [Human Body in Culture. A Review]*), which has led to “breaking up the integrity of the person.”

If we add to this diagnosis the twentieth-century conceptions of the industrial body (e.g. the body of a factory worker or a soldier), considered in terms of efficiency, productivity, as well as the hedonistic body, subjected to the constant pressure of “the global culture of consumption” (A. Litwińczuk), it will appear that the threat of human beings becoming objectified is very real. All the circumstances listed above justify a return to elementary questions about the human nature in relation to the world, God, and other human beings. The answers are to be sought, among other places, in the Bible – a work of fundamental significance for the civilisation of the West – and Tomasz Dąbek’s publication offers useful help in this task.

Key words: Semitic conception of the human person, biblical anthropology, human physicality, human spiritual life, mystery of Incarnation

Słowa kluczowe: semicka koncepcja osoby ludzkiej, antropologia biblijna, fizyczność człowieka, życie duchowe człowieka, tajemnica Wcielenia